

Què determina l'estratificació fonològica del lèxic? El cas dels manlleus bisíl·labs amb concurrència de vocals mitjanes

Xevi Pujol i Molist (Universitat de Barcelona)¹

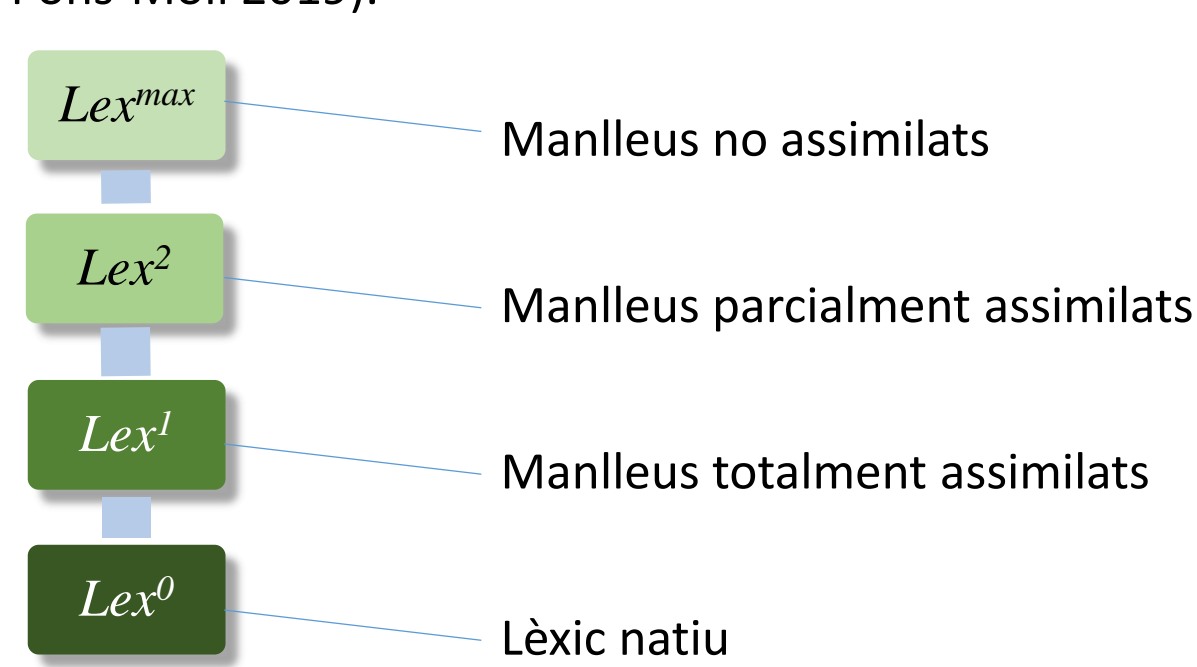
Congrés internacional sobre canvi lingüístic i contacte de llengües iberoromàniques i gal·loromàniques (CICLIG)

1. Introducció

• **Pregunta inicial:** quins factors lingüístics (estructurals) poden determinar l'estratificació fonològica del lèxic? Què marca l'ordre dels estrats i l'estrat al qual es troba cada manlleu?

Marc teòric

L'estudi dels manlleus ha donat lloc a un model teòric segons el qual el lèxic dels parlants es concep com un conjunt d'estrats ordenats en funció del grau d'adaptació fonològica que tenen els manlleus pertanyents a cada estrat (Itô & Mester 1999, Smith 2018; Cabré 2009, Pons-Moll 2019).

Estructura jeràrquica nucli-perifèria d'inclusió successiva.

Nativització vocàlica: Ex.:

pòster	Realització amb obertura de les vocals mitjanes tòniques	RV	Grau de nativització vocàlica
'postar	Sí	Sí	Nativització absoluta (patró 1)
'poster	No	No	Manca de nativització (patró 2)
'postar	No	Sí	Nativització parcial (patró 3)
'poster	Sí	No	Nativització parcial (patró 4)

i) Reducció vocàlica (RV).
ii) Realització oberta de les vocals mitjanes tòniques.

Hipòtesis de partida

Hipòtesi h_1 : el que determina l'ordre dels estrats del lèxic és, en general, la **identificabilitat** de cada manlleu, la qual, des del punt de vista fonològic, es tradueix en els següents factors:

- La preservació de trets en els segments més prominents.
- La preservació de trets en els segments de més a l'esquerra del mot (primera síl·laba).
- La preservació de trets en els mots amb menys segments.

Hipòtesi h_2 : L'estrat més nuclear fins al qual es pot trobar la pronúncia d'un manlleu està determinat igualment per la **identificabilitat** d'aquest manlleu.

2. Objectius

- Comprovar, a partir de l'anàlisi experimental, quins factors poden determinar l'ordre dels estrats del lèxic d'acord amb el model de lèxic estratificat proposat per Itô & Mester (1999) i àmpliament acceptat.
- Comprovar si aquests factors tenen relació amb la noció d'**identificabilitat**, presentada a la principal hipòtesi d'aquest estudi, h_1 .
- Comprovar si aquests factors també assenyalen la possible validesa de la segona hipòtesi plantejada, h_2 , o no.

4. Resultats

• Mitjanes de les valoracions de naturalitat (del 0 al 10) de **manlleus bisíl·labs plans i aguts amb concurrència de vocals mitjanes**:

Manlleus bisíl·labs amb concurrència de vocals mitjanes (mitjana sobre els informants)				
Bisíl·labs plans	RV i obertura	No RV i no obertura	RV i no obertura	No RV i obertura
<i>herpes</i>	4,8	8	4	5
<i>pesto</i>	4,6	8,8	4,2	2,8
<i>Borgen</i>	5,2	5,4	4,8	4,2
<i>Oslo</i>	6,4	7,8	3,8	4,8
Bisíl·labs aguts	RV i obertura	No RV i no obertura	RV i no obertura	No RV i obertura
<i>Nestlé</i>	3,6	8,2	4,8	2,6
<i>detox</i>	2	4	2,6	3,6
<i>Monet</i>	6,6	5,6	3,4	5
<i>Popov</i>	5	4,8	2,4	4,4

Possible biaix: els mots menys coneguts per part dels informants reben puntuacions relativament més baixes per a tots els patrons.

Mesura presa: cal evitar les comparacions entre manlleus coneguts pels informants i manlleus més desconeguts o entre grups de manlleus (per exemple, entre els plans i els aguts) per a un mateix patró; per contra, aquest possible biaix no afectaria les comparacions fetes en termes relatius entre els diferents patrons per a un grup de manlleus.

Valors mitjans de cada patró (mitjana sobre els informants i sobre tots 8 manlleus):

	Plans	Aguts
RV i obertura (patró 1)	5,25	4,3
No RV i no obertura (patró 2)	7,5	5,65
RV i no obertura (patró 3)	4,2	3,3
No RV i obertura (patró 4)	4,2	3,9

Preservació de trets a la vocal àtona quan és a inici de mot o tendència a l'obertura de la vocal tònica quan es troba a final de mot?

Valors mitjans de les valoracions de naturalitat agrupats per patrons:

àtones RV	patró 1 + patró 3	4,73	3,8
àtones NO RV	patró 2 + patró 4	5,85	4,78
tòniques obertes	patró 1 + patró 4	4,73	4,1
tòniques tancades	patró 2 + patró 3	5,85	4,48

ÀTONES. Proporció RV vs. No RV: **80,77 % (plans) i 79,58 % (aguts)**.

TÒNIQUES. Proporció obertes vs. tancades: **80,77 % (plans) i 91,62 % (aguts)**.

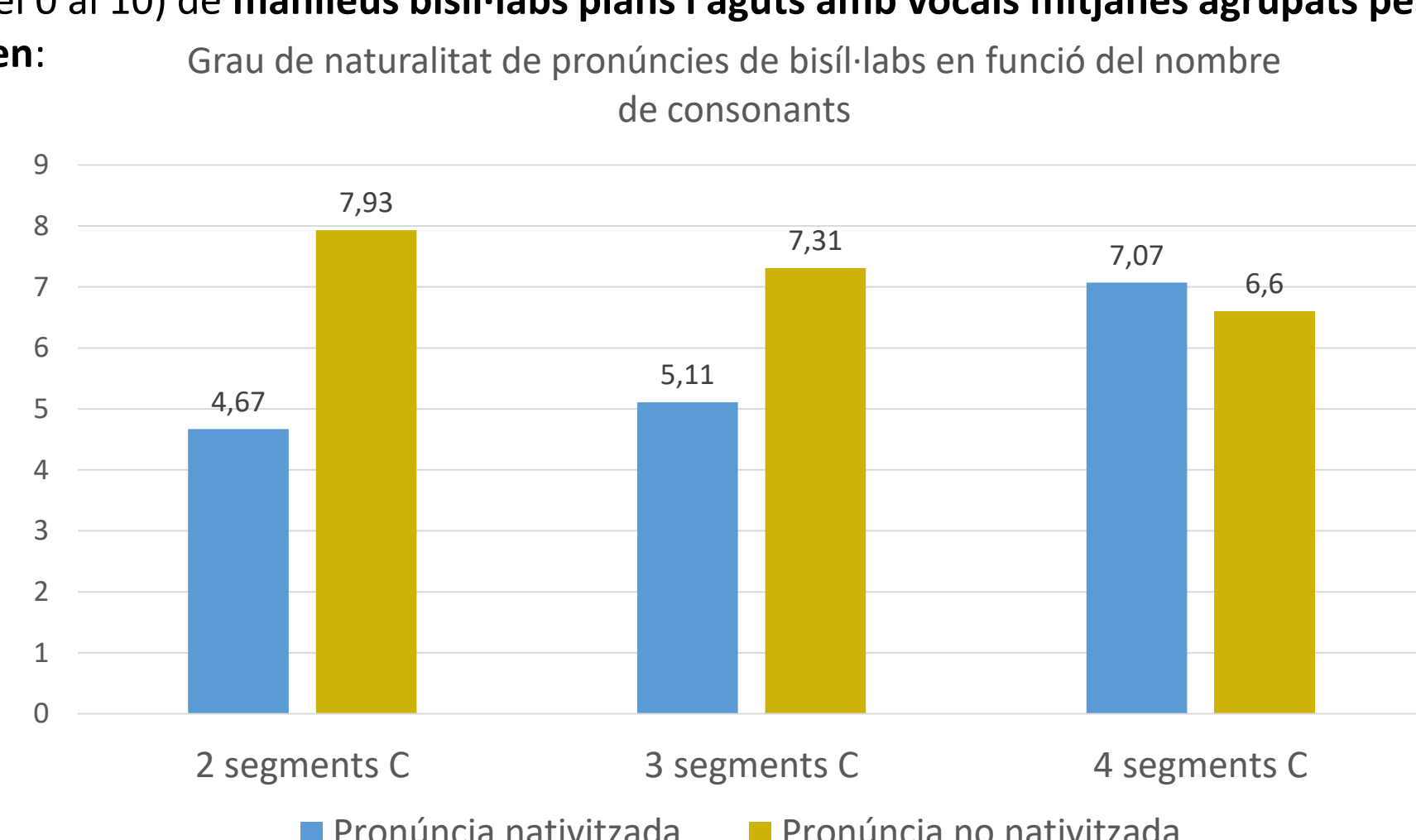
Resultat 1.a: no s'observa que la posició pretònica (més prominent) o posttònica (menys prominent) d'una vocal mitjana àtona en els bisíl·labs en condició la preservació de trets (la manca de RV).

Resultat 1.b: sí que s'observa, però, que les vocals tòniques tendeixen més a la preservació de trets (no obertura) en la posició més prominent d'inici de mot respecte de quan no són a inici de mot.

• Mitjanes de les valoracions de naturalitat (del 0 al 10) de **manlleus bisíl·labs plans i aguts amb vocals mitjanes agrupats pel nombre de segments no vocàlics que contenen:**

- 2 consonants: *jeje, gore, Oslo*.
- 3 consonants: *herpes, pesto, tòtem, Excel, Nestlé, Monet, Popov*.
- 4 consonants: *pixel, làtex, percal*.

Resultat 2: hi ha més preservació de trets tant a les mitjanes tòniques com a les àtones com menys segments consonàntics té el manlleu bisíl·lab.

3. Anàlisi experimental: metodologia

• Enquesta de percepció (judicis de naturalitat). A cada pregunta hi ha un àudio d'una possible pronúncia d'un manlleu (patró 1, patró 2, patró 3 i patró 4) i una imatge d'aquest manlleu. Les respostes segueixen una escala de Likert de 5 nivells però representant segments de l'escala del 0 al 10:

- 0 - 2: *gens natural*
- 2 - 4: *poc natural*
- 4 - 6: *mitjanament natural*
- 6 - 8: *notablement natural*
- 8 - 10: *molt natural*

Accés a l'enquesta:

• 10 informants d'Osona i del Lluçanès (català central), 7 homes i 3 dones, amb edats d'entre 37 i 42 anys (més una informant de 71 anys).

• Corpus de 30 manlleus més un acrònim (ERO), no tots inclosos a l'estudi per motius d'extensió.

5. Resultats addicionals i discussió

• Anàlisis individuals i de contrast:

a. L'acrònim *ERO* presenta una valoració mitjana de 7,2 per al patró 2 i tan sols de 2,2 per al patró 3: **la RV es veu molt desfavorida en bisíl·labs amb un sol segment consonàntic.**

b. *Excel* vs. *pixel* vs. *Access*:

	Patró 1	Patró 2	Patró 3	Patró 4
<i>pixel</i>	7,6	8		
<i>Excel</i>	4,4	8,2	4,4	4,2
<i>Access</i>	2,8	6,8		

Especulació 1.a: *pixel* té una consonant més que *Excel* i per això tolera millor la RV (cost més baix des del punt de vista de la identificabilitat).

Especulació 1.b: A *Access*, tot i haver-hi el mateix nombre de segments consonàntics que a *Excel*, la RV té un cost més elevat perquè la pronúncia [aksəs] dona peu a confondre la terminació del manlleu amb la d'un substantiu natiu flexionat en femení i plural (homofonia amb els morfemes flexius).

c. *Tòtem* vs. *tote (bag)*:

	Patró 1	Patró 2	Patró 3	Patró 4
<i>tòtem</i>	6,8	7,6	4,2	4,4
<i>tote bag</i>	2	6	1,8	3

Especulació 2.a: *tote bag* presenta una major preservació de trets (tot i ser una locució amb la partícula *bag*) que *tòtem* perquè la pronúncia [tətə] pot fer que se'n confongui la terminació pel morfema de femení d'un mot natiu.

Especulació 2.b: *tote bag* presenta una major preservació de trets que *tòtem* perquè aquest darrer té un segment consonàntic més, la qual cosa faria menys costosa la RV i l'obertura de mitjanes tòniques.

Passa semblantment en l'anàlisi dels contrastos de *metal core* vs. *Corel Draw* i de *latte macchiato* vs. *làtex*.

d. *Orangutan* vs. *divan*:

	RV + elisió	RV + NO elisió	NO RV + elisió	NO RV + NO elisió
<i>orangutan</i>	8,2	7,2	5	5,2
<i>divan</i>	6,2	8,4		

Especulació 3.a: l'elisió de /n/ final (procés molt productiu en el lèxic natiu) és l'opció afavorida en el manlleu més llarg però no en el manlleu més curt perquè, en un manlleu curt, perdre material fònic és molt costós des del punt de vista de la identificabilitat.

Especulació 3.b: en el cas del manlleu més llarg, la RV és menys costosa que en manlleus més curts perquè, pel fet de ser més llarg, és més identificable.

e. Els casos de *cel·lo* i *cruce*:

	Patró 1 + adap. C	Patró 1 + NO adap. C	Patró 2 + adap. C	Patró 2 + NO adap. C
<i>cel·lo</i>	4,8	2,6	7,8	7,6
<i>cruce</i>	6,4	1,4	6,4	3,4

Especulació 4.a: en tots dos casos la forma amb adaptació vocàlica (nativització) però sense adaptació de la consonant aliena és, amb diferència, la menys afavorida. Això implicaria que a la 2a capa més superficial del lèxic s'hi adaptaria primer la consonant que no forma part de l'inventari natiu, perquè és menys prominent que les vocals, i les vocals s'adaptarien en capes més nuclears: ['kruθə] (capa més forana), ['kruze] (2a capa) i ['kruza] (capa nuclear); ['kruθə] no es produiria.

Especulació 4.b: sembla que *cel·lo* es troba entre la capa del lèxic forà i la 2a capa, mentre que *cruce* es troba entre la 2a capa i la 3a: **es troba a capes més profundes del lèxic perquè és més identificable perquè té una consonant més.**

Especulació 4.c: comparant *orangutan* amb els casos de e) sembla que l'elisió és més costosa que l'adaptació d'una consonant aliena a l'inventari natiu i es produiria després de la RV, no abans. Tot i això, es fa difícil d'afirmar, perquè el cas d'*orangutan* no presenta un patró tan clar de lèxic estratificat segons el model d'Itô & Mester (1999).

6. Remarques finals

1. Els resultats d'aquest estudi assenyalen que la **identificabilitat** que presenta un manlleu pot ser un aspecte determinant a l'hora de decidir-se l'ordre dels estrats del lèxic, és a dir, l'ordre en què s'apliquen els processos fonològics nadius a un determinat manlleu.

2. Per tant, aquests resultats presten suport a la primera hipòtesi de l'estudi, h_1 . Concretament, **els resultats semblen reforçar-ne el punt iii)**. Tot i això, **els punts i) i ii) de la hipòtesi, per a manlleus bisíl·labs, semblen representar aspectes poc rellevants** pel que fa a la identificabilitat.

3. En canvi, s'atesta un possible aspecte rellevant per a la identificabilitat no plantejat a h_2 : **la possible confusió de certes pronúncies amb els morfemes flexius nadius.**

4. Els resultats de l'estudi també semblen donar suport a la hipòtesi h_2 (veg. l'especulació 4.b).

Propostes de millora: caldria ampliar la mostra d'informants i fer una anàlisi de la significativitat estadística dels resultats així com ampliar el corpus de manlleus; també caldria evitar els possibles biaixos provocats pel fet que alguns mots analitzats formen part de locucions, la qual cosa pot tenir implicacions des del punt de vista de la prosòdia i de la nativització (caldrà fer experiments amb pseudoparaulas).

¹ Recerca duta a terme amb el suport del projecte «La fonologia nativa y no nativa: análisis y creación de recursos digitales (FONONARED)» (PID2020-113971GB-C21).